

MIRJANA KOREN*

Zbirka Pokrajinskega muzeja Maribor: izbrani kosi pohištva in njihovi izdelovalci

IZVLEČEK

V prispevku so uvodoma predstavljeni kriteriji zgodnjega zbiranja historičnega pohištva v Pokrajinskem muzeju Maribor in njegovih predhodnikih. Sledijo kronološko, po letnicah rojstva nanizani podatki o izdelovalcih osmih kosov pohištva iz muzejske zbirke. Članek se omejuje na obrtnike, ki so svoje delavnice ustanovili do leta 1900: Wiesauerja, Lacherja, Ballina, Quittnerja, Blaschitz, Potočnika, Stojana in Ratha. Ob izdelovalcih je podrobneje opisan njihov izbrani pohištveni kos, navedeni pa so tudi njihovi drugi izdelki, ki so uvrščeni v mariborsko zbirko pohištva. V članku so združeni izsledki obdelave primarnih pisnih in materialnih virov, navedeni so znani naročniki, lastniki oziroma uporabniki tega pohištva iz Vuhreda, Fale, Viltuša in Maribora.

KLJUČNE BESEDE

pohištvo, izdelovalci pohištva, mizarji, rezbarji, tapetniki, muzejska zbirka, Pokrajinski muzej Maribor, Maribor, Teharje, Gmunden, München, Dunaj, Vuhred, Fala, Viltuš, historizem, novi barok, nova renesansa, belle époque, secesija, art deko

ABSTRACT

THE MARIBOR REGIONAL MUSEUM COLLECTION: SELECTED PIECES OF FURNITURE AND THEIR MAKERS

The article opens with an outline of the criteria applied in the early collecting of historic furniture at the Maribor Regional Museum and its predecessor institutions. This is followed by information on the makers of eight pieces of furniture from the museum's collection, presented chronologically according to their years of birth. The study is limited to craftsmen who established their workshops up to the year 1900: Wiesauer, Lacher, Ballin, Quittner, Blaschitz, Potočnik, Stojan and Rath. Alongside each maker, the selected piece of furniture is discussed in greater detail, and other works by these makers held in the Maribor furniture collection are also identified. The article brings together findings derived from primary written and material sources and records known commissioners, owners, or users of this furniture from Vuhred, Fala, Viltuš and Maribor.

KEYWORDS

furniture, furniture makers, joiners, woodcarvers, upholsterers, museum collection, Regional Museum Maribor, Maribor, Teharje, Gmunden, Munich, Vienna, Vuhred, Fala, Viltuš, Historicism, Neo-Baroque, Neo-Renaissance, Belle Époque, Secession, Art Deco

* dr., muzejska svetovalka, Pokrajinski muzej Maribor, mirjana.koren@museum-mb.si,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1136-5721>

UVOD

V zbirkah Pokrajinskega muzeja Maribor je shranjenih okoli sto dvajset tisoč muzealij, med katerimi so tudi predmeti vseh treh muzejskih predhodnikov: zbirke Muzeja lavantinske škofije s historičnimi sakralnimi kiparskimi in slikarskimi deli, uporabnimi predmeti, rokopisi, listinami, starimi knjigami in novci, predvsem pa zbirke Muzejskega društva Maribor in Zgodovinskega društva za slovensko Štajersko.¹ Društvi sta sprva vodili ločeni inventarni knjigi,² po koncu prve svetovne vojne sta bili njuni zbirki združeni, leta 1924 pa se jima je pridružila še zbirka Muzeja lavantinske škofije.³ Po letu 1922 so v inventarno knjigo Zgodovinskega društva vpisovali tudi pridobitve Muzejskega društva.⁴ Sklepamo, da je Franjo Baš (1899–1967), tajnik obeh društev ter od leta 1932 vodja mariborskega arhiva in muzeja, v novo muzejsko inventarno knjigo, t. i. prvotno inventarno knjigo Pokrajinskega muzeja Maribor, po letu 1949 strnil tudi podatke vseh treh predhodnih muzejskih organizacij. Zbirke Muzejskega društva so pomemben del arheološke in etnološke zbirke današnjega Pokrajinskega muzeja Maribor, v kulturnozgodovinskih zbirkah pa so izjemno pomembna predvsem slikarska dela in uporabni predmeti znanih mariborskih meščanov. Zbirke Zgodovinskega društva so danes vključene v muzejske zbirke arheologije, etnologije in kulturne zgodovine.⁵

Predmeti, povezani z bivalno kulturo, so porazdeljeni v več zbirke, pohištvo je umeščeno v dve. V etnološko zbirko je uvrščeno tisto pohištvo, ki je bilo v uporabi na podeželju in je bilo večinoma izdelano v okviru dopolnilne dejavnosti anonimnih kmečkih mojstrov. V zbirko pohištva, ki je sestavni del kulturnozgodovinske zbirke in je vpisano v inventarno knjigo kulturnozgodovinskega oddelka, je uvrščenih okoli sedemsto kosov bolj kompleksno in umetelno izdelanega pohištva, s katerim so bila opremljena plemiška in meščanska domovanja ter so ga izdelali izučeni obrtniki. V zbirko so uvrščeni tudi simbolni predmeti obrtnikov, njihove cehovske blagajne.

V zgodnji dobi zbiranja je historično pohištvo v muzej prihajalo glede na javno pomembnost

lastnika in estetsko vrednost predmeta. Zbiranje pohištva se je z ožjega območja Maribora sčasoma razširilo na širše okolje severovzhodne Slovenije, muzej pa je kriterij pričevalnosti razširil tudi na predmete, ki so izpovedovali izvedbeno posebnost in izvrstnost. V zbirko so vključevali predvsem predmete, ki so izpopolnjevali vrzeli v zbranem fondu, kar je botrovalo raznovrstnosti zbirke. Zato lahko o mariborskem muzejskem pohištvenem fondu govorimo kot o bogati zakladnici slogovnih ali oblikovalskih zanimivosti, še posebno pa smo lahko ponosni na njegove izvedbene presežke.

V pričujočem članku so prvič objavljeni v parcialne celote povezani izsledki obdelave primarnih pisnih virov in materialnih virov iz zbirke pohištva Pokrajinskega muzeja Maribor ter ponujeni v nadaljnje raziskovanje.

IZDELOVALCI IN POHIŠTVO

Velika večina gradiva iz pohištvene zbirke Pokrajinskega muzeja Maribor je obrtno izdelana. Klasične lesne vezi, kot jih poznamo še danes, so se dokončno razvile že v obdobju gotike. Mizariji so jih sprva izdelovali ročno z zelo preprostim orodjem, v 19. stoletju pa se je s prehodom v strojno obdelavo proizvodnja povečala, izvajala pa jo je cenejša nekvalificirana delovna sila. Mizarski mojster je lahko visoko estetsko in uporabno raven izdelka v svojem obratu dosegel tudi s spodbujanjem tehnološkega napredka v proizvodnem procesu, kar je vključevalo uporabo (novih) strojev, orodja in materialov, prilagajanje delavnice in posodabljanje delovnih procesov, izpopolnjevanje mizarjevega izobraževanja in izbiro primer- nih sodelavcev. Ključna za zagotovljen razvoj in rast ugleda izdelovalca pohištva pa je bila samo dobra prodaja.⁶

Različni načini pritoka gradiva v Pokrajinski muzej Maribor so krivi, da se je veliko faktografskih podatkov sčasoma izgubilo. Če se še lahko večkrat dokoplujemo do podatkov o uporabniku določenega kosa pohištva, pa ostaja njegov izdelovalec, ki je bil nemalokrat tudi oblikovalec, večinoma anonimen. V nadaljevanju so kronološko – od najstarejše do najmlajše letnice rojstva – predstavljeni obrtniki, ki so izdelali pohištvo, uvrščeno v zbirko, in so svoje delavnice ustanovili do vključno leta 1900. Nekaj njihovih imen je bilo zabeleženih v prvotni inventarni knjigi, nekaj jih je bilo prepoznanih med preučevanjem gradiva, drugi biografski podatki pa so bili odkriti v cerkvenih matičnih knjigah, v gospodinjski in domovinski kartoteki ter v sekundarni literaturi.

1 Po letu 1924 je društvo svoje ime skrajšalo v Zgodovinsko društvo v Mariboru.

2 POMUM, Inventarna knjiga Muzejskega društva; POMUM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg; POMUM, Inventarna knjiga Zgodovinskega društva: Glavni zapisnik muzeja Zgodovinskega društva v Mariboru, 1904–1919.

3 Oman, Ob šestdesetletnici, str. 9–17.

4 Bevc Varl, Izvor, str. 71.

5 Koren, Dediščinski horizonti, str. 15–16.

6 Koren, *Kulturna dediščina*, str. 12.

Franz Wiesauer, miza, okoli 1900 (POMUM, inv. št. N. 13170).

Poleg historiata njihovih delavnic so natančneje orisani izbrani pohištveni kosi in na nekaterih še vedno pritrjene oznake njihovih podjetij. Izraza *fabrika* oziroma *tovarna* se uporabljata kot zapis za večjo delavnico, v kateri osnovne stroje že poganja pogonski stroj, vendar je proizvodnja še vedno obrtna, kar pomeni, da delavci pretežno ročno proizvajajo manjše količine izdelkov.

FRANZ WIESAUER (1833–1904)

Najstarejši med obravnavanimi izdelovalci pohištva je Franz Wiesauer, ki je mizarsko delavnico odprl leta 1865 v očetovi hiši na Schiffslände 12 v predmestju Gmundna v Zgornji Avstriji. Naslednje leto jo je odkupil in zaradi uspešnega poslovanja leta 1867 dokupil še sosednjo hišo na Schiffslände II. Leta 1885 je na istem mestu zgradil novo stavbo in kupil še eno hišo na naslovu Esplanade 5. Leta 1894 je svojo osnovno lokacijo razširil še na naslov Schiffslände 2. Vse stavbe so stale blizu železniške postaje, kar je bilo zaradi povezav do večine pomembnih mest v srednji Evropi ključno za gospodarsko rast podjetja. Wiesauer je sprva deloval z majhnim številom sodelavcev, v sedemdesetih letih 19. stoletja pa je začelo njihovo število naraščati. Strugarska, tapetniška in pozlatarska dela je naročal pri zunanjih izvajalcih. Svoje izdelke je Wiesauer ponujal v albumih z oštevilčenimi fotografijami in prostoročnimi risbami, natančno pa je vodil tudi knjigo naročnikov, ki so bili iz skoraj celotnega srednjeevropskega prostora. Širši dostop do plemiških in meščanskih naročnikov je Wiesauerjevemu pod-

jetju omogočila izdelava zibelke za princeso Marijo Luizo (1879–1948), v Gmundnu rojeno hčerko hanovskega kronskega princa Ernesta Avgusta v pregnanstvu v Avstriji. Med letoma 1880 in 1890 je Wiesauer svoje izdelke predstavljal na številnih umetnoobrotnih razstavah. Največkrat je bila razstavljena baldahinska postelja, katere povečano verzijo je prodal nesojenemu francoskemu kralju, princu Ludviku Filipu Albertu Orleanskemu in grofu Pariškemu (1838–1894), ko je bil ta v pregnanstvu v Londonu. Proti koncu 19. stoletja, ko se je začel odklon od strogih oblik nove renesanse (t. i. staronemški slog), je Wiesauer še vedno vztrajal pri svojih bogato marketeeriranih kosih pohištva v »starih« oblikah. Po mojstrovi smrti je delavnico prevzel mož njegove posvojenke, mizarski mojster Robert Hanske. Ta je sprva izdeloval »novo« pohištvo v staronemškem slogu, v

Papirnata nalepka: »Franz Wiesauer, Kunst & Mosaik-Möbel Tischler, Gmund....Ob – Oest«.

času okoli leta 1914 je pohištvo zgolj še popravljaj, po delih oddajal delavniške prostore in delavnico leta 1923 dokončno zaprl.⁷

V muzejski pohištveni zbirki je od leta 1998 izvrstna novorenesančna **salonska miza**⁸ iz okoli leta 1900, ki je Wiesauerjevo pozno delo. Na notranji strani predpasja je pritrjena papirnata nalepka z napisom »Franz Wiesauer, Kunst- & Mosaik-Möbel- Tischler, Gmund....Ob - Oest.«. Njena zadnja lastnika sta bila ugledni župan Vuhreda, gospodarstvenik, gozdarski inženir Franjo Pahernik (1882–1976), in žena Marija. Sprva je bila miza del stanovanjske opreme na njenem domu v starejši vili v Vuhredu. Ko pa je bila ta zaradi hidroelektrarne poplavljen, sta se leta 1958 preselila v novo hišo v Mariboru in vzela mizo s sabo. Miza stoji na štirih razgibano struženih nogah, spodaj povezanih z vezniki, okrašenimi z marketerijo v rastlinskem vzorcu. Nad nogami je predpasje, nad njim pa mizna plošča, ki se zaključuje z zaobljenimi robovi. Na sredini plošče je v tehniki marketerije izveden motiv oaze, ki spominja na biblično zgodbo o vodnjaku žive vode.⁹ Podoba je tehnično kvalitetno delo, likovno pa je nekoliko slabša. Okoli nje je širok in bogato markeriran trak z rastlinskim motivom, ki ga obrobja temnejši vstavek.¹⁰ Miza je zaščitena s šelakovo polituro. V mizo so bili vgrajeni lesovi mehkega iglavca, bukve, javorja, oreha, hrasta, bresta in hruške v masivni ali furnirani izvedbi.

JOHANN THEODOR LACHER (1838–1882)¹¹

Rojstvo Johanna Theodorja Lacherja ni bilo zabeleženo v nobeni izmed treh takrat obstoječih mariborskih župnij, kar pomeni, da je v Maribor najverjetneje prišel od drugod. Poročil se je s Cecilijo Maßer. Ob vpisu njunih otrok v župnijske rojstne matične knjige se v Mariboru navajajo naslednji naslovi bivališč: Gledališka ulica (Theatergasse 184 in 165), Grajski trg (Burgplatz 1), Grajska ulica (Burggasse 32) in Slovenska ulica (Windischgasse 263). Lacher je bil izučen mizar, sprva zabeležen kot mizarški mojster, kasneje kot

pohištveni tovarnar (Möbelfabrikant).¹² Na naslovu Slovenska ulica 36 (Windischgasse 263) je že leta 1868 zgradil stanovanjsko hišo z delavnico, ki jo je kasneje nadgrajeval in širil.¹³ V tovarni je delalo do štirideset mizarjev, pa tudi kovači, pleskarji, lakirerji, sedlarji in tapetniki. Lacher je uradno dokumentacijo že leta 1873 označil s papirnatim pečatom, na katerem se je predstavil kot lastnik deželno pooblaščenega tovarne pohištva in furnirja iz Maribora. Leta 1875 je bila njegova delavnica vpisana v register celjskega okrožnega sodišča in v register prostih obrti mestnega magistrata Maribor kot *fabrika*.¹⁴ To je bila prva štajerska tovarna masivno upognjenih lesenih izdelkov.¹⁵ Po tem letu so pri njem izdelano pohištvo iz upognjenega lesa zaradi trpežnosti in elegance tudi izvažali. V sedemdesetih in osemdesetih letih je bil Lacher v lokalnem časopisu *Marburger Zeitung* najrazkošneje oglaševan mizar. Poleg besedil so bile objavljene tudi risbe njegovih izdelkov. O uporabljenih materialih in izvedenih tehnoloških postopkih sklepamo ne samo na podlagi omenjenih (ilustriranih) časopisnih oglasov, ampak tudi na podlagi popisa njegovih strojev,¹⁶ ki govori o dobri opremljenosti tovarne. Lokomobila je prek transmisije poganjala žago za furnir in žago za parket, dva poravnalno-debelinska stroja, veliko in malo krožno žago, tračno žago, tri stružnice in dva rezkarja. Sedežno pohištvo iz upognjenega lesa je izdeloval s pomočjo kompleta strojev, orodja in pripomočkov: stroj za izdelavo okroglih lesenih palic, stroj za upogibanje palic, kovinske stiskalnice, različni kovinski kalupi in svore, vrtala za sedeže in vijaki. Z uporabo zahtevnih tehnoloških postopkov za upogibanje lesa, ki jih je izumil Michael Thonet (1796–1871), se je Lacher sočasno pridružil po vsej Evropi razširjeni sodobni proizvodnji serijskega pohištva. Za izdelavo pohištva iz upognjenega lesa je zagotovo uporabljal bukov les, ki ga je bilo v pohorskih gozdovih v izobilju. Glede na zahtevne tehnološke postopke, ki jih je narekovala proizvodnja pohištva iz upognjenega lesa,

7 Dimt, *Franz Wiesauer*, str. 7–20.

8 Miza, okoli 1900; mehek les iglavca, stružen in politiran bukov in javorjev les ter furnir bukve, javorja, oreha, hrasta, bresta in hruške; v. 77 cm, š. 130 cm, g. 83 cm (POMUM, inv. št. N. 13170). Na predpasju je papirnata nalepka: Franz Wiesauer, mizar umetnostnega in mozaičnega pohištva.

9 Enako »orientalsko sceno« srečamo pri manjši Wiesauerjevi mizi s porezanimi vogali, dokumentirani v Wiesauerjevem arhivu pod št. WN 135 (Dimt, *Franz Wiesauer*, str. 98–99).

10 Koren in Bevc Varl, Predmeti rodbine Pahernik, str. 154.

11 Koren, Začetki industrializacije, str. 256–257.

12 NŠAM, Rojstne matične knjige Maribor – Sv. Janez Krstnik 1860–1866, str. 151; NŠAM, Rojstne matične knjige Maribor – Sv. Janez Krstnik 1866–1875, str. 14, 77, 245, 304 in 377; NŠAM, Rojstne matične knjige Maribor – Sv. Janez Krstnik 1876–1882, str. 82; Hozjan, Maribor, str. 370.

13 SI PAM/0011/112/00026 MA/1417 – Slovenska ulica 36, Maribor: gradbeni spisi, gradbena dokumentacija in evidenčna kartica, 1868–1930.

14 *Marburger Zeitung*, 19. 12. 1875, str. 3; SI PAM/0005, Mestna občina Maribor, Register za proste in rokodelske obrti 1866–1883, K 531.

15 SI PAM/1787 Leskovec Antoša, 20. st.

16 SI PAM/0638, IV 153, t. e. 70, Zapuščinski spis, 1882, z dne 11. 3. 1882.

Johann Theodor Lacher, vitrinska omara, okoli 1880 (POMUM, inv. št. N. 10154).

je mogoče z gotovostjo trditi, da je Lacher izkazoval visoko stopnjo tehnološke usposobljenosti. Preostala proizvodnja je bila unikatna, oblikovno prilagojena aktualnemu času, finalno obdelana s polituro in lakom ter oblazinjena.¹⁷ Damam je ponujal »fine česalne, toaletne in šivalne mizice, salonske in igralne mize, ogledala in obešalnike, divane in postelje, od sedežnega pohištva pa stole, naslanjače, zofe in salonske garniture«. ¹⁸ Leta 1877 je začel izdelovati tudi stavbno pohištvo, kot so okna, vrata, stenske obloge, leseni podi in parketi, ter pisarniško in šolsko opremo.¹⁹ V ilustriranem časopisnem oglasu je leta 1881 ponujal svoj proizvodni repertoar masivnih omar, pisalnih in toaletnih miz, umivalnih omaric, zof in divanov.²⁰ Tudi ko je bila proizvodnja pohištva na vrhuncu, so Lacherja bremenili dolgovi. Žena Cecilija je leta 1878 kot povračilo za posojene zneske od nje ga prevzela trgovino pohištva na Partizanski (Tegetthoffovi) cesti. Leta 1880 je od moža odkupila zalogo lesa, orodje in stroje²¹ ter istega leta priglasila tudi zase obrt gradbenega in pohištvenega

¹⁷ *Marburger Zeitung*, 19. 12. 1875, str. 6.

¹⁸ *Marburger Zeitung*, 19. 12. 1875, str. 6.

¹⁹ *Marburger Zeitung*, 26. 10. 1877, str. 4.

²⁰ *Marburger Zeitung*, 18. 12. 1881, str. 8.

²¹ SI PAM/0665 Notar Franc Radey, Maribor, 1872–1903, t. e. 5.

mizarstva. Po Lacherjevi zgodnji smrti je Cecilija poleg dela v trgovini kot zakupnica tovarne nadaljevala proizvodnjo pohištva,²² a tovarna je stagnirala in je po letu 1885 ne zasledimo več.

V mariborski muzejski zbirki pohištva je ohranjeno zgolj eno Lacherjevo delo. Historistična vitrinska omara²³ iz okoli leta 1880 je pravokotnega tlorisa in stoji na štirih nogah v obliki sploščenih krogel. Podnožje omare je profilirano, zaboj ima spredaj porezane in nažlebljene vogale. V spodnji del zaboja sta nameščena dva ozka predala z ovalnima nalimkoma. Nad predala so postavljene tri zastekljene stranice. Višino steklenih površin vseh treh stranic zmanjšujejo horizontalne letve. Sprednja stranica služi kot enokrillna vrata. Prekrov omare je oblikovan kot obok s profiliranim zaključkom. Na čelu oboka je rezbarjena krona z voluto v sredini, z dvema svitkoma ob straneh in s prepletenim cvetličnim motivom. Notranjost je oblepljena z zelenim plišem, v zgornji tretjini je čez celotno širino hrbta nameščena opora za puške, kar priča o tem, da je bila vitrina namenjena shranjevanju orožja. Na zunanjem delu hrbta omare je papirnata nalepka »JOH. T. LACHER landesbefugte MÖBEL & FOURNIER FABRIK MARBURG a/d Drau«. Zraven je ostanek papirnate nalepke, na kateri lahko preberemo besedi

Papirnata nalepka: »JOH. T. LACHER landesbefugte MÖBEL & FOURNIER FABRIK MARBURG a/d Drau«.

²² *Marburger Zeitung*, II. 3. 1883, str. 5.

²³ Vitrinska omara, okoli 1880; s politiranim orehovim furnirjem obložen mehek les iglavca, rezbarjen in stružen orehov les, medenina; v. 180 cm, š. 92 cm, g. 40,5 cm (POMUM, inv. št. N. 10154). Na hrbtu omare sta dve papirnati nalepki: JOH. T. LACHER deželno pooblaščen TOVARNA POHIŠTVA & FURNIRJEV MARIBOR) ter »Faal« (Fala) in »nach« (v, na); Koren, Vitrinska omara, str. 283.

»nach« in »Faal«, iz česar lahko sklepamo, da so jo iz Maribora, kjer je imel Lacher delavnico, pripeljali na dvorec Fala in da je bila torej v uporabi na Fali. V letih 1875–1894 sta bila lastnika Fale, takrat največjega gospostva v celotni Dravski dolini, veleposestnik v Italiji in Avstriji ter visok avstrijski in pozneje italijanski politik, grof Giovanni Prodocimo Zabeo (1824–1898), član starodavne beneške družine, in njegova bavarska žena, grofica Carolina Zabeo, rojena Rädler (1829–1894). Zabeo je bil lovec, zato je mogoče upravičeno sklepati, da je omaro za orožje pri Lacherju naročil on ali morda njegov sin, industrialec in papežev tajni komornik, grof Alfons Zabeo (1864–1932), ki je Falo prevzel za očetom in je v poletnih dneh rad hodil na lov na Pohorje.²⁴ Po Alfonsovi smrti je polovični delež falskega posestva podedovala hči Marija Karolina Zabeo, drugo polovico pa je leta 1936 odkupil njen mariborski mož, konjeniški stotnik Pavel Glančnik.²⁵

MORITZ BALLIN (1839–1914)

Tapetniški mojster Moritz Ballin iz nemškega mesta Limburg an der Lahn je leta 1864 na Deisenhofener Straße 28 v münchenskem okrožju Giesing ustanovil tovarno pohištva (Möbelfabrikation Ballin), ki je kmalu postala ena najpomembnejših izdelovalk oblazinjenega pohištva v bavarski prestolnici. Proizvodnjo je lastnik kmalu razširil na izdelavo neoblazinjenega pohištva ter ustanovil biro za notranjo opremo. Leta 1887 je bila tovarna povzdignjena v dobaviteljico za bavarski kraljevski dvor (Hofmöbelfabrik). Luksuzno opremo so izdelovali še za druge evropske kraljevske družine, za hotele, bremensko čezoceansko ladijsko družbo Der Norddeutsche Lloyd idr. V začetku 20. stoletja je Moritz Ballin svojo dobro utečeno tovarno predal sinovom Martinu (1869–1961), Robertu (1872–1960) in Louisu († 1931). Ti so leta 1910 na prestižnem naslovu Promenadeplatz 9 v središču Münchna postavili znamenito poslovno stavbo in v njej razstavljali svoje najbolj luksuzne izdelke. V tem času so zaposlovali več kot 300 oseb. Pohištveno podjetje Ballin je razstavljalo že na svetovni razstavi v Chicagu leta 1893, na svetovni razstavi v Bruslju leta 1910 pa je predstavilo salonsko garnituro po načrtih kasnejšega Hitlerjevega arhitekta Paula Ludwiga Troosta (1878–1934). Uspešno je bilo tudi na mednarodnih trgih, na primer z opremo za rezidenco egiptovskega kediva. V strokovnih publikacijah so njegovo pohištvo omenjali kot estet-

Moritz Ballin, Kredenca, ok. 1896 (POMUM, inv. št. N. 11516).

sko oblikovano in izredno kakovostno izdelano.²⁶ Zaradi judovskega porekla lastnikov od leta 1933 podjetje ni več dobivalo javnih naročil in je bilo leta 1937 arizirano.²⁷ Preživela brata Martin in Robert sta leta 1942 z družinama emigrirala v Švico in kasneje v ZDA. Robert se je leta 1958 vrnil in do smrti živel v rodnem Münchnu.²⁸

V Pokrajinskem muzeju Maribor je zbranih sedemnajst kosov pohištva iz dvorca Viltuš, ki stoji v Spodnjem Slemenu v občini Selnica ob Dravi. Dvorec, ki ga je le eno leto pred smrtjo kupil graditelj modernega zdravilišča Krapinske toplice, v Rogaški Slatini rojeni Jakob Badl st. (1803–1884), je podedoval njegov sin Jakob Badl ml. († 1916). Ta ga je med letoma 1895 in 1905 temeljito prezidal in na novo opremil. Viltuš je bil v lasti družine Badl do leta 1927, do leta 1945 pa ga je posedovala družina lesnega trgovca Petra Magerla. Gradivo iz dvorca je v muzej prišlo v dveh strnjjenih skupinah. Prvo skupino predmetov so

24 Veronik, Grof Alfons Zabeo, str. 78–79.

25 Grahornik, Knjižna in umetnostna zapuščina, str. 486.

26 Arbeiten, str. 328.

27 Mahl, Die »Arisierung«, str. 54–70.

28 Familie Ballin (https://www.gedenken9nov38.de/gedenkakt-im-alten-rathaus/familie-ballin/?utm_source=chatgpt.com (12. 9. 2025)).

pripeljali po letu 1945, ko so dvorec spremenili v vojaško okrevališče, drugo pa do začetka leta 1990, ko so iz njega izselili dom za ostarele.²⁹ V muzejsko zbirko pohištva je bila leta 1987 uvrščena tudi historistična **kotna kredenca** iz okrog 1896.³⁰ Do njenega izdelovalca Moritza Ballina nas je pripeljalo arhivsko gradivo, med katerim smo našli skice ureditve interierja ene od sob v dvorcu iz leta 1896 z Ballinovim podpisom.³¹ Moritz Ballin je svoje izdelke navadno označil na ključavnicah. Na kredenci iz zbirke ključavnica manjka, a primerjanje muzejske kredence z drugimi Ballinovimi izdelki,³² način uporabe ornamentike, predvsem pa izjemna kakovost mizarске izdelave, ki daleč presega kakovost izdelave drugega pohištva iz muzejske zbirke, nas je opogumila, da smo mu kredenco pripisali. Izdelana je bila v drugi polovici 19. stoletja, ko je razvoj industrije omogočil uporabo materialov, ki so mizarjem pomagali

uresničiti iluzijo dragocenosti. Kredenca je bila umeščena v kot viltuške t. i. *grofičine sobe*, zato je njen tloris trikoten. Nogi, nosilec nastavka in bogato krono krasi baročna ornamentika (školjčevje, volute, akantovo listje, girlande in cvetlični motivi), ki je rezbarjena iz mahagonijevega lesa. Poudarjeno linearna mreža na vratcih vitrine že kaže zametke secesije in je tako kot drugi deli omare izdelana iz mahagonija. Zunanje površine kredence so obdelane s šelakom.

JOSEF QUITTNER (OKOLI 1841–1916)³³ IN LEOPOLD QUITTNER (1847–1892)³⁴

Na Dunaju je bilo v 19. stoletju zelo priljubljeno tudi kovinsko pohištvo. Med izdelovalci tovrstnega pohištva sta bila brata Josef in Leopold Quittner.³⁵ Leta 1877 je bila na Dunaju na naslovu Hauptstraße 101³⁶ ustanovljena tovarna kovinskega pohištva J. & L. Quittner, ki je leta 1899

J. & L. Quittner, otroška postelja, zgodnje 20. stoletje (POMUM inv. št. N. 13322).

²⁹ Koren, *Dvorec Viltuš*, str. 124.

³⁰ Kredenca, okoli 1896; rezbarjen mahagonijev les, z mahagonijevim in orehovim furnirjem obložen mehek les iglavca, steklo, medeninasto okovje; v. 249 cm, š. 135 cm, g. 65 cm (POMUM, inv. št. N. 11516); Koren, *Kredenca*, str. 169.

³¹ SI PAM/1859/001/004 Gradbeni in katastrski načrti gospodstva Viltuš.

³² Moritz Ballin (https://www.icollector.com/MORITZ-BALLIN-M-nchen_i5235638 (12. 9. 2025)); Möbelfabrik M. Ballin (https://sammlungonline.muenchner-stadtmuseum.de/objekt?tx_so_displays0%5Baction%5D=show&tx_so_displays0%5Bobjekt%5D=1922&tx_so_displays0%5BoriginUid%5D=6566&cHash=583f0216f836d287ca0f3514b57d3789 (12. 9. 2025)).

³³ *Neue Freie Presse*, 27. I. 1916, str. 16, »Josef Quittner« (osmrtnica); Josef Quittner (https://www.geni.com/photo/view/6000000009644886686?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000014866107007 (18. II. 2025)).

³⁴ *Neue Freie Presse*, 18. II. 1892, str. 18, »Leopold Quittner« (osmrtnica); Hövelmann, *Bauhaus*, str. 170.

³⁵ Tovarno železnega pohištva in livarno železa Quittner & Herzog zasledimo leta 1873, ko je razstavljala svoje izdelke na svetovni razstavi na Dunaju. Privilegirano avstro-ogrsko podjetje je imelo proizvodnjo v II. okrožju Dunaja na Obere Donaustrasse 55 in podružnico v XVI. okrožju na Hauptstrasse 104. Zaposlovalo je 150 delavcev, svoje blago pa je pošiljalo v Romunijo, Srbijo, Turčijo, Rusijo in Egipt (*Amtlicher Catalog*, str. 251).

³⁶ *Neue Freie Presse*, 28. 6. 1879, str. 8, »Handelsgerichtliche Kundmachungen (Jos. & Leop. Quittner)«.

prevzela tudi dunajsko podružnico berlinskega podjetja Richard Jaekel's Patent-Möbel-Fabrik.³⁷ Uspešno podjetje je kmalu dobilo še privilegij za prodajo cesarsko-kraljevemu dvoru. S pohištvom je opremljalo zasebna stanovanja, hotele in ustanove ter izdelovalo vrtno pohištvo. V dunajskem Muzeju za uporabno umetnost (MAK) se je ohranilo nekaj kovinskega pohištva, ki govori o izvedbenih ambicijah tovarne J. & L. Quittner. Leta 1902 je bila za dunajskega arhitekta in oblikovalca Rudolfa Hammla (1862–1937) izdelana kovinska toaletna mizica. Leta 1930 so po načrtih dunajskega oblikovalca Franza Singerja (1896–1954) izdelali kovinski multifunkcijski pisalno mizo in omaro. Eno zadnjih sodobnejših del tovarne J. & L. Quittner je tudi okrogla mizica *Bauhaus* iz kromiranega jekla in stekla. Leta 1930 se je podjetje združilo z leta 1935 ustanovljenim podjetjem Augusta Kitchelta³⁸ v delniško družbo J. & L. Quittner in August Kitchelt, že leto zatem pa je prenehalo delovati.³⁹

V Pokrajinskem muzeju Maribor ohranjeno **otroško posteljo**⁴⁰ v slogu *belle époque* iz zgodnjega 20. stoletja lahko na podlagi primerjalne analize konstrukcije, dekoracije in serijske označbe pripišemo tovarni bratov Quittner. V Mariboru sta leta 1921 železno pohištvo dokumentirano ponujala trgovina Weka na vogalu današnjih Cankarjeve ulice in Partizanske ceste ter Karl Preis na Slomškovem trgu (Domplatz) 6, ki sta v prodajnem programu imela morda tudi izdelke Quittnerjeve tovarne. V njej so historistične kovinske posteljice za otroke premožnih staršev izdelovali tudi v bolj luksuzni izvedbi, naša pa je bila oblikovana preprosteje, kar nakazuje na nižjo ceno. Vse štiri stranice posteljice so izdelane iz železne pločevine, ki je zaradi preprečevanja upogibanja vstavljena v okrogle železne cevi, iz katerih so tudi visoke tanke noge. Vzglavje in vznožje posteljice sta visoka, bočni stranici pa sta nižji in se do višine prejšnjih dvigneta z (neohranjeno) zaščitno tekstilno mrežo, na vrhu vpeto v kovinsko cev. Vse stranice so prebeljene s slonokoščeno oljno barvo in imajo aplicirane različne okrasne motive. Največji je figuralni medaljon na vznožju posteljice, ki prikazuje v začetku 20. stoletja razširjeno sentimentalno sakralno podobo angela varuha,

ki se sklanja nad v kovinski posteljici speča otroka. Angel drži na ustnicah palec, s čimer poziva k tišini in varovanju otroških sanj ter opozarja na skrivnost božje prisotnosti. Posteljico je muzeju decembra 2000 podaril mariborski fotograf Dragiša Modrinjak. Natančnejši podatki o njenem izvoru niso poznani. Gre za edini predmet v zbirki, ki ga povezujemo s tovarno J. & L. Quittner.

AUGUST ERNST BLASCHITZ (1862–1920)

V Volšperku (Wolfsberg) na avstrijskem Koroškem rojeni August Ernst Blaschitz se je 1. januarja 1888 v Mariboru prijavil na naslovu Glavni trg (Hauptplatz) 1. V Mariboru se je poročil in si ustvaril družino. V Registru občanov Maribora (Matrikenblatt)⁴¹ je zaveden kot strugarški mojster (Drechslermeister). Sprva je imel delavnico na Glavnem trgu 6, leta 1886 pa je v časopisu *Marburger Zeitung* svoje stranke obvestil, da se njegova delavnica seli na Dravsko ulico (Draugasse).⁴² V tem času so strugarji iz lesa izdelovali pohištvene

Pripomoček za sezuvanje obutve, 19.–20. stoletje (POMUM inv. št. N. 10185).

37 Hövelmann, *Bauhaus*, str. 221.

38 Dunajčan August Kitchelt je tovarno kovinskega pohištva ustanovil sredi 19. stoletja in leta 1851 v imenitni družbi z Michaelom Thonetom in Carlom Leistlerjem dunajsko pohištveno industrijo zastopal na veliki londonski razstavi.

39 Hövelmann, *Bauhaus*, str. 221.

40 Postelja, otroška, zgodnje 20. stoletje; pločevina; v. 129 cm, š. 75 cm, g. 143 cm (POMUM, inv. št. N. 13322).

41 SI PAM/0005/005/001/002_00411 Blaschitz Ernst August: [družinski] matični list občanov Mestne občine Maribor, 19. st.–20. st.

42 *Marburger Zeitung*, 12. 11. 1886, str. 4.

Papirnata nalepka: »August Blaschitz, Drechslermeister, Marburg, Draugasse«.

dele, kot so ročaji, noge, različni stebrički in polstebrički ter druge aplikacije, s katerimi so pohištvni mizarji dopolnjevali svoje izdelke. Stružili so tudi orodja, delovne pripomočke, uporabne gospodinjske predmete, zaslone za štedilnike, pa tudi kadilske pripomočke, kirurške instrumente, biljardne kroglice in pripomočke za sezuvanje obutve (Stiefelzieher).⁴³

V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor hranimo pripomoček za sezuvanje obutve⁴⁴ (hlapec, zajec) s prehoda 19. v 20. stoletje, ki ga je izdelal August Blaschitz. Svoj izdelek je označil s papirnato nalepko »August Blaschitz, Drechslermeister, Marburg, Draugasse«. Gre za masivno leseno ploščo trapezaste oblike s konveksno-konkavno porezanimi robovi in zadaj izrezano odprtino, v katero se brez sklanjanja zatakne peta škornja. Ploščo pri izrezu na vsaki strani podpirata in privzdigneta dve sploščeni struženi krogli. Nad ploščo so v dva stebriča dinamično zloženi različni struženi elementi, ki se zaključijo z dvema dekorativno oblikovanima kroglicama. Stebriča povezujeta dve različno oblikovani prečki. Uvrstitvi razmeroma majhnega uporabnega predmeta v zbirko pohištva je v preteklosti najverjetneje botrovalo dejstvo, da gre za kakovosten strugarski izdelek. Pripomoček je najverjetneje prišel v muzej iz mariborskega Muzejskega društva, v katerega inventarni knjigi je August Blaschitz 23. aprila 1904 zabeležen kot donator mizarskega obliča.⁴⁵ Oblič in pripomoček sta edina njegova predmeta v muzejski zbirki.

FERDINAND POTOČNIK (1872–1944)

Ferdinand Potočnik se je rodil v današnjem Lovrencu na Pohorju, šolal se je na cesarsko-kra-

ljevi državni obrtni šoli v Gradcu in na Dunaju opravil mojstrski izpit. Leta 1899 je na Vinarski ulici 7 (kasneje Vinarska ulica 29–31) v Mariboru prevzel delavniški prostor mariborskega peka in mlinarja Karla Scherbauma. 20. oktobra 1899 istega leta je svoje podjetje registriral kot »Mizarstvo«, že leto kasneje pa kot »Parno mizarstvo«.⁴⁶ V dvajsetih letih 20. stoletja je deloval pod firmo »Ferdinand Potočnik Tovarna mizarskih izdelkov«.⁴⁷ Leta 1913 je imel podružnico v Trstu.⁴⁸ Zaposloval je od 18 do 55 mizarjev, pa tudi toliko strojnikov in pomožnih delavcev. Na področju stavbnega mizarstva je bilo Potočnikovo podjetje med največjimi v Sloveniji, čeprav v tovarni ni bilo velikoserijske proizvodnje. V posebnem oddelku je deset mizarjev izdelovalo tudi zahtevno bivalno pohištvo. V začetku tridesetih let 20. stoletja je letna proizvodnja znašala okoli dvajset vagonov pohištva, proizvodna kapaciteta tovarne pa je bila dvakrat večja. V Mariboru so izdelali stavbno pohištvo za šolo v Cankarjevi ulici, vse pohištvo za sodno palačo, večje število izložb za trgovinske lokale ter po projektih arhitektov Jaroslava Černigoja (1905–1989) in Saše Deva (1903–1967) stavbno opremo Hutterjevega bloka na Gradišču. Potočnikovo podjetje je opremljalo banke v Celju in Zagrebu ter dobivalo večja naročila iz Trsta, Gorice, Zagreba, Osijeka, Dalmacije in drugih bolj oddaljenih mest. Med drugo svetovno vojno je bila tovarna poškodovana, po vojni pa skupaj s Potočnikovo stanovanjsko vilo zaplenjena.⁴⁹ Iz arhivskega dokumenta z dne 13. septembra 1945⁵⁰ je razvidno, da je bilo tega leta v tovarni 15 strojev, kar je bilo največ na območju Maribora. Tovarna je istega leta prešla v podjetje Združene delavnice,⁵¹ v katero je bilo povezanih več nacionaliziranih mizarskih obratov. Med pomembnimi izdelki iz povojnega obdobja je bilo

46 V Leuchovem adresarju za Štajersko, Koroško in Kranjsko iz leta 1912 ga kot edinega med mizarji najdemo v posebnem razdelku pod Parno mizarstvo (*Leuchs Adressbuch*, str. 91).

47 SI PAM/0645/001/01557 Ferdinand Pototschnig, Maribor, prej Ferdinand Potočnik, tovarna mizarskih izdelkov Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, 1900–1945.

48 SI PAM/1726 Girstmayr Johan, 1921–1930, t. e. 6. Zahvaljujem se dr. Valentini Bevc Varl, da me je opozorila na glavo računa, ki ga je Potočnik izstavil Girstmayrju in je na njem zabeležena njegova tržaška podružnica.

49 SI PAM/0723/002/01091 Potočnik, Ferdinand [Maribor] – zapleteni spis Zp 2061/1946 Okrajnega sodišča Maribor, 1946.

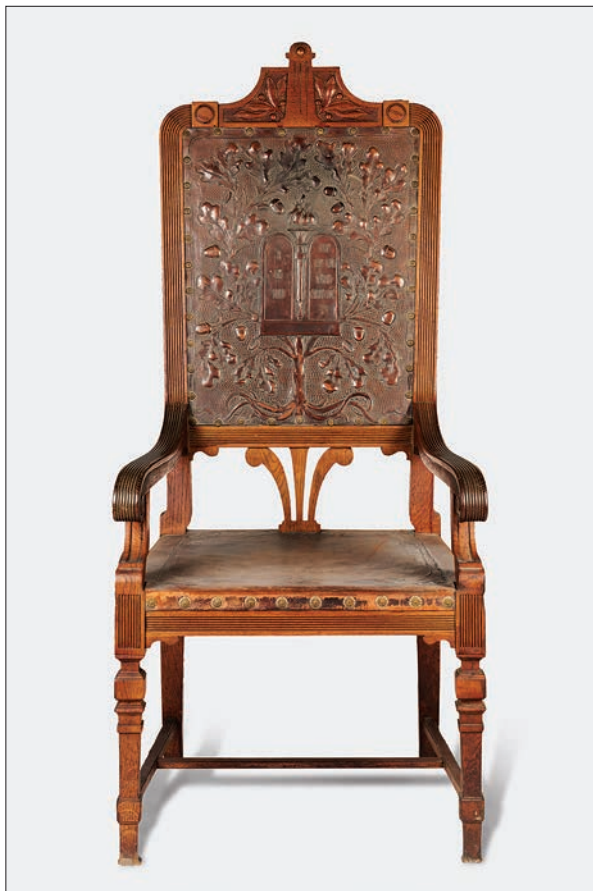
50 SI PAM/0442 Okrožni ljudski odbor Maribor, 1945–1947, Seznam mizarskih in sodarskih mojstrov Maribor, t. e. 21.

51 SI PAM/0005/004/00539 Register II, 1932–1936: Obrtni registri Mestne občine Maribor vodeni na podlagi obrtnega zakona 1931, 1932–1936, K 538.

43 *Marburger Zeitung*, 12. 11. 1886, str. 4; *Marburger Zeitung*, 12. 12. 1889, str. 8.

44 Pripomoček za sezuvanje obutve, 19.–20. stoletje; stružen bukov les; v. 90 cm, š. 39 cm (POMUM, inv. št. N. 10185). Na nogi stajala je papirnata nalepka: August Blaschitz, Strugarski mojster, Maribor, Dravska ulica.

45 POMUM, Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg, 1904, str. 52.

Ferdinand Potočnik, stol z naslonili, 1900–1902 (POMUM, inv. št. N. 17967).

stavbno pohištvo za Tovarno glinice in aluminija v Kidričevem ter objekti vojne industrije v Bosni. Kasneje se je z nacionaliziranim podjetjem Weka Karl Wesiak & sinovi⁵² združila v podjetje Oprema, industrija lesnih proizvodov ter leta 1960 postala sestavni del podjetja Marles.

Ohranjena mizarska dela dokazujejo, kako visoko raven kakovosti je dosegala Potočnikova tovarna. Stavbno pohištvo v Hutterjevem bloku, na primer, je še danes v rabi in dviguje vrednost njegove arhitekturne dediščine. Posebej izstopa tudi sedežno in stavbno pohištvo za mariborsko sodno palačo, ki je v javni uporabi že več kot sto dvajset let. Šest kosov pohištva⁵³ iz Potočnikove

tovarne, izdelanega za sodno palačo, pa hranimo v mariborski muzejski zbirki. Podrobneje si oglejmo stol z naslonili za roke,⁵⁴ v novorenesančnem in zgodnjem secesijskem slogu izdelan med letoma 1900 in 1902. Stol stoji na nogah kvadratnega prereza, ki so povezane z mednožnimi letvami v obliki črke H. Kanelirana obroba visokega pravokotnega naslona je podaljšana v valoviti naslonili za roke, ki se zaključita z voluto. Prečka naslona ima na sredini rezbarsko izveden dekorativni zaključek z lovorovimi listi. Sedež in naslon sta iz usnja, ki je na les pritrjeno z medeninastimi zakovicami. Na naslonu stola sta reliefno vtisnjeni starozavezni Mojzesovi tabli postave s plamenico. Uporaba tega motiva priča o tem, da gre za sodniški stol. Plamenica simbolizira očiščenje z ognjem, pa tudi s svetlobo. Okrog tabel se razraščata hrast s koreninami, deblom in vejami z listjem in želodi, v bibličnem smislu kot simbol moči, vztrajnosti, stabilnosti in rodovitnosti.

MARTIN STOJAN ML. (1874–1968)

Martin Stojan ml. je med letoma 1888 in 1891 v delavnici očeta Martina Stojana st. (1832–1907) na Teharjah opravljal triletno vajeniško dobo za stavbnega in pohištvenega mizarja. V letih 1892–1894 se je šolal na graški obrtni šoli in leta 1899 v Cesarsko-kraljevem tehnološko obrtnem muzeju na Dunaju opravil mojstrski izpit za stavbnega mizarja. Po letu in pol dela v očetovi delavnici je dobil petmesečno zaposlitev v Gradcu, od koder je odšel za tri leta v Zagreb. 17. decembra 1900 se je v obrtni register pri glavarstvu Celje vpisal kot mizar. Z ženino doto je moderno organiziral in opremil novo mizarsko delavnico. V njej je ob mojstru Martinu Stojanu ml. delalo največ šest pomočnikov in štirje vajenci. Ustvaril je uspešno podjetje, s katerim si je v lokalnem okolju pridobil ugled in dovolj sredstev, da je lahko preživel številno družino in šolal otroke. Med svetovnjima vojnama je tudi kot župan aktivno sodeloval v teharskem političnem življenju. Z bratom sta leta 1921 ustanovila Gasilsko društvo Teharje.

Od Stojanovih potomcev je Pokrajinski muzej Maribor maja 2011 odkupil zajeten delavniški arhiv, nekaj pohištva ter 465 kosov mizarskega ročnega orodja. Iz ohranjenega gradiva sklepamo,

52 SI PAM/0005/004/00539 Register II, 1932–1936: Obrtni registri Mestne občine Maribor vodeni na podlagi obrtnega zakona 1931, 1932–1936, K 538; SI PAM/0645/001/01566 Weka Karl Wesiak & Söhne, Maribor, prej »Weka« lastnik Karol Wesiak, specialna trgovina za praktično stanovanjsko opremo, Maribor, in nato »Weka« Karol Wesiak & sinovi, Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor, 1910–1947; SI PAM/0442, Okrožni ljudski odbor Maribor 1945–1947, t. e. 21.

53 Stol z naslonili za roke, 1900–1902; politiran rezljan hrastov les, prešano usnje, medeninaste zakovice; v. 152 cm, š. 62 cm, g. 55 cm (POMUM, inv. št. N. 5677). Stol z naslonili za roke, 1900–1902; politiran rezljan hrastov les,

prešano usnje, medeninaste zakovice; v. 116 cm, š. 61 cm, g. 55 cm (POMUM, inv. št. N. 16763, N. 16764, N. 167635). Miza, 1900–1902; politiran rezljan hrastov les; v. 79 cm, š. 79 cm, g. 80 cm; POMUM, inv. št. N. 17636. Stol z naslonili za roke (POMUM, inv. št. N. 17967) – gl. opombo št. 54.

54 Stol z naslonili za roke, 1900–1902; politiran rezljan hrastov les, prešano usnje, medeninaste zakovice; v. 139 cm, š. 62 cm, g. 55 cm (POMUM, inv. št. N. 17967); Koren, Stol, str. 329.

Martin Stojan ml., posteljno vzglavje, zgodnje 20. stoletje (POMUM, inv. št. N. 16798).

da je Stojanova mizarska delavnica v zgodnji dobi dobivala več naročil za stavbno pohištvo, med letoma 1931 in 1960 pa so zagotovo prevladala naročila za bivalno pohištvo. Leta 1908 so po načrtih znanega graškega arhitekta Adolfa Wagnerja (1844–1918) izdelali opremo za cerkev sv. Martina na Teharjah. V arhivu je bilo ohranjenih več načrtov za masivna vhodna vrata in za izložbe trgovinskih lokalov v Celju. Razvidno je, da je Martin Stojan ml. izdeloval in dobavljal pohištvo premožnim meščanskim družinam v Celju, Laškem, Ljubljani in Celovcu. Med zanimivosti sodita njegov poskus serijske izdelave pohištvenih nog in izdelava glasbenih instrumentov za teharski tamburaški orkester.

Od maloštevilnega ohranjenega Stojanovega stanovanjskega pohištva⁵⁵ velja omeniti histori-

stično in secesijsko oblikovano **posteljno vzglavje** iz zgodnjega 20. stoletja⁵⁶ z družinsko provenienco. Na politiranem vzglavju se združujejo elementi poznega historizma (masivna konstrukcija, poudarjen okvir, simetrična kompozicija) s poudarki zgodnje secesije (marketerija, cvetlični motivi, organske linije). Zlivanje elementov dveh oblikovalskih manir priča o tem, da gre za čas zgodnjega 20. stoletja, ko so obrtniki hoteli zadostiti novemu okusu naročnikov, ki pa je bil do novosti še zadržan. Spodnji del posteljnega vzglavja sedi na organsko oblikovanih nogah in je zasnovan kot masiven geometrijski okvir, ki obdaja polnilo z izstopajočo teksturo furnirja. Nastavek je stopničasto zasnovan in daje v primerjavi s spodnjim delom bolj organski vtis. Masivnost njegove konstrukcije je zmehčana s skromnimi rezbarjenimi dekorativnimi detajli geometričnih in rahlo stiliziranih oblik ter marketerirano floralno ornamentiko v polnilu. Zaključek nastavka je rahlo zaobljen.

ALOJZ RATH (1879–1959)⁵⁷

V Welsu v Zgornji Avstriji rojeni Alojz Rath je bil sin Matevža Ratha († 1923), ki se je leta 1883 z družino preselil v Maribor in v mestnem gradu odprl delavnico.⁵⁸ Alojz se je pri očetu izšolal za kiparskega pomočnika in kasneje za mojstra.⁵⁹ Pri 21 letih je v Židovski ulici 14 v Mariboru prevzel očetovo delavnico, s šestindvajsetimi pa se je za eno leto odpravil v tujino na študijsko in delovno potovanje. Delal je v Jageršku (Zalaegerszegu) na Madžarskem, Milanu, Veroni, Benetkah in Dalmaciji. Po vrnitvi domov je odprl rezbarsko in strugarsko delavnico na Mlinski ulici 11 v Mariboru. S stavbnim in bivalnim pohištvom je Alojz Rath opremljal cerkve, javne stavbe, gostinske lokale, trgovine in zasebna stanovanja. V frančiškanski baziliki v Mariboru je z bogatimi rezbarijami okrasil orgle in izdelal kamnito ornamentiko, na koru mariborske stolnice so njegovo delo rešetke, v evangeličanski cerkvi v Murski Soboti neoromanska hrastova vrata, v zgradbi hranilnice v Čakovcu pa kamniti novorenesančni kapiteli.

55 Stol, prva polovica 20. stoletja; politiran mehek les iglavca; v. 90,5 cm, š. 44,5 cm, g. 45 cm (POMUM, inv. št. N. 16793). Stol, prva polovica 20. stoletja; politiran marketeriran hrastov les; v. 87 cm, š. 41 cm, g. 40 cm (POMUM, inv. št. N. 16795). Stol, prva polovica 20. stoletja; barvan mehek les iglavca; v. 84 cm, š. 42,5 cm, g. 44,5 cm (POMUM, inv. št. N. 16796). Stol, prva polovica 20. stoletja; barvan mehek les iglavca; v. 85,5 cm, š. 45 cm, g. 43,5 cm (POMUM, inv. št. N. 16797). Postelja, vznožje, zgodnje 20. stoletje; konstrukcija iz mehkega lesa iglavca, politiran furnir jesena, marketerija, rezbarija; v. 98 cm, š. 103,5 cm, g. 9 cm (POMUM, inv. št. N. 16798). Postelja, vzglavje (POMUM, inv. št. N. 16798) – gl. opombo št. 56.

56 Postelja, vzglavje, zgodnje 20. stoletje; konstrukcija iz mehkega lesa iglavca, politiran furnir jesena, marketerija, rezbarija; v. 144,5 cm, š. 103,5 cm, g. 9 cm (POMUM, inv. št. N. 16798).

57 SI PAM/0005/005/001/019_00119 Rath Alojz: [družinski] matični list občanov Mestne občine Maribor, 19. st.–20. st.

58 Matevž je izvedel tudi kamniti baldahin v prezbiteriju mariborske stolnice, svečnike na glavnem oltarju, grb škofa Napotnika in rešetke na koru Alojzijeve cerkve v Mariboru.

59 SI PAM/0005/003/004/295 Spisi po delovodnih številkah od 7811 do 10244 za leto 1939: Splošna registratura Mestne občine Maribor 1918–1941, 1939.

Alojz Rath, pisalna miza, 1939
(POMUM, inv. št. N. 7619).

Za mariborskega izdelovalca orgel Josipa Brandla (1865–1938) je za hrvaški trg izdelal ohišja za dvanajst orgel. Izdelal je tudi veliko mizo iz orehovine z intarzijami in baročnimi rezbarijami ter grbom mesta Maribor v poročni dvorani rotovža. V zadnjem desetletju življenja se je loteval oblikovanja najzahtevnejših industrijskih modelov za izdelke Tovarne glinice in aluminija v Kidričevem.⁶⁰

V zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor je ohranjenih enajst pohištvenih kosov,⁶¹ ki jih je izdelalo podjetje Alojza Ratha. Med njimi je tudi v novorenesančnem in artdekojevskem slogu izvedena **pisalna miza**⁶² iz leta 1939. Pravokotna mizna plošča ima bogato profiliran in s trojnim bisernim nizom okrašen rob, ki je združen s predpasjem. V njem so trije predali. Stranski stranici mize sta na vseh štirih robovih oblikovani kot volutasto nažlebljeni stebri, ki so povezani z bogato, mestoma predrto rezbarijo cvetnih, listnih in fantazijskih oblik. Stranici nasedata na razgibani plinti, ki ju spredaj povezuje masiven letvasti

talni veznik. Mizo podpirajo štiri šapasto oblikovane noge. Ta pisalna miza je bila do leta 1941 del opreme salona stanovanja tovarnarja Emila Ripperja (1878–?), družbenika mariborske tekstilne tovarne Thoma & Co.⁶³ Do leta 1945 jo je v mariborskem stanovanju uporabljal Julij Witte, novinar časopisa Marburger Zeitung, od tam pa je kot vojna zaplemba prišla v Pokrajinski muzej Maribor.⁶⁴

ZAKLJUČEK

V članku so obravnavani izdelovalci pohištva, ki so svoja podjetja ustanovili v drugi polovici 19. stoletja in katerih kosi pohištva so danes shranjeni v zbirki pohištva Pokrajinskega muzeja Maribor. Vsem obravnavanim mojstrom so bili skupni nadarjenost, prizadevnost, nenehno izpopolnjevanje spretnosti in znanja ter podjetnost. V njihovih delavnicah je tudi po najmodernejših zasnovah nastajalo prvovrstno pohištvo, ki jim je prineslo uspeh in ugled. V ambiciji ovrednotiti oblikovalsko potenco in domet posameznega obrtnika smo bili uspešni le do določene mere, saj v muzeju ni ohranjenih širših mizarskih opusov, časopisne reklame so le redko opremljene z risbami, pa še te so premalo povedne. Če ocenjujemo izvedbeno kakovost obravnavanih del, lahko zatrdimo, da razlike niso velike. Iz obravnavanega gradiva izstopa kotna kredenca, ki je bila za lastnika dvorca Viltuš Jakoba Badla ml. izdelana okoli leta 1896 v Münchnu in je obrtniško daleč najkvalitetnejše delo v celotni zbirki. Obravnavani obrtniki so s svojim pohištvom prispevali k

⁶⁰ Kranjc, Izumirajoča obrt, str. 329–330.

⁶¹ Knjižna omara, 1939; politiran rezljan in furniran hrastov les, medenina; v. 210 cm, š. 262 cm, g. 47 cm (POMUM, inv. št. N. 5498). Miza, 1939; politiran in rezljan hrastov les; v. 78,5 cm, š. fi. 119 cm (POMUM, inv. št. N. 7617). Omarica, 1939; politiran rezljan in furniran hrastov les, medenina; v. 155 cm, š. 103 cm, g. 44,5 cm (POMUM, inv. št. N. 7618). Mizica, 1939; politiran in stružen hrastov les, medenina; v. 75,5 cm, š. fi. 38 cm (POMUM; inv. št. N. 11522). Stol z naslonili za roke, 1939; politiran rezljan hrastov les, tkanina; v. 95 cm, š. 63,5 cm, g. 56 cm (POMUM, inv. št. N. 11523). Stol, 1939; politiran rezljan hrastov les, tkanina; v. 93,5 cm, š. 48 cm, g. 49 cm (POMUM, inv. št. N. 11524 in N. 17632). Trosed, 1939; politiran rezljan hrastov les, tkanina; v. 75 cm, š. 180 cm, g. 75 cm (POMUM, inv. št. N. 14314). Naslonjač, 1939, politiran rezljan hrastov les, tkanina; v. 75 cm, š. 90 cm, g. 75 cm (POMUM, inv. št. N. 14315 in N. 16776). Pisalna miza (POMUM, inv. št. N. 7619) – gl. opombo št. 62.

⁶² Pisalna miza, 1939; politiran rezljan in furniran hrastov les, medenina; v. 77 cm, š. 170 cm, g. 93,5 cm (POMUM, inv. št. N. 7619).

⁶³ Ta tovarna je bila ena od predhodnic mariborske tovarne Svila, ki je leta 2005 razglasila stečaj.

⁶⁴ Julij Witte je v inventarni knjigi kulturnozgodovinskega oddelka zabeležen kot »urednik Marburger Zeitung«, vendar ga lahko s tem časopisom povežemo le kot pisca 11 člankov leta 1944. Zahvaljujem se dr. Vlasti Stavbar za pomoč pri iskanju člankov Juliusa Witteja.

raznovrstnosti muzejske zbirke pohištva Pokrajinskega muzeja Maribor, ki je zato zanimiva in poučna tako za šolajočo se mladino kot za odraslo laično in strokovno javnost.

IZJAVA O DOSTOPU DO RAZISKOVALNIH PODATKOV

Podatki, na katerih temelji ta članek, so na voljo v članku in v njegovem dodatnem spletnem gradivu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofjski arhiv Maribor

Rojstne matične knjige Maribor – Sv. Janez Krstnik
1860–1866, 1866–1875, 1876–1882.

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

PAM/0005, Mestna občina Maribor
PAM/0011, Uprava za gradnje in regulacijo Maribor, 1840–1963
PAM/0442, Okrožni ljudski odbor Maribor, 1945–1947
PAM/0638, Okrajno sodišče Maribor levi breg, 1874–1897
PAM/0645, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, 1862–1955
PAM/0665, Notar Franc Radey, Maribor, 1872–1903
PAM/0723, Okrajno sodišče Maribor 1945–1978
PAM/1726, Girstmayr Johan, 1921–1930
PAM/1787, Leskovec Antoša, 20. st.
PAM/1859, Gosposočina Viltuš (1588–1943)

POMUM – Pokrajinski muzej Maribor

Glavni zapisnik muzeja Zgodovinskega društva v Mariboru 1907–1919.
Grundbuch des Museum-Vereines in Marburg.
Inventarna knjiga kulturnozgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Maribor.
Prvotna inventarna knjiga Pokrajinskega muzeja Maribor.

ČASOPISI

Marburger Zeitung, 1875, 1877, 1881, 1883, 1886, 1889.
Neue Freie Presse, 1879, 1892, 1916.

LITERATURA

Amtlicher Catalog der Ausstellung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder Österreichs - Weltausstellung 1873 in Wien. Wien: Verlag der General-Direction, 1873.
Arbeiten der Hof-Möbelfabrik Ballin-München. Innen-Dekoration 19, 1908, Oktober-Heft, str. 328–330.
Bevc Varl, Valentina: Izvor prvih pridobljenih slikarskih del iz zbirke likovne umetnosti Pokrajinskega muzeja Maribor. *Monografija Društva likovnih*

umetnosti Maribor ob stoletnici organizirane likovne dejavnosti v okoljih severovzhodne Slovenije, 100 let O.L.D. (ur. Vojko Pogačar in Primož Premzl). Maribor: DLUM, 2020, str. 71–81.

Dimt, Gunter: *Franz Wiesauer. Kunsttischler in Gmunden (1833–1904)*. Linz: Oberösterreichisches Landesmuseum, 2019.

Grahornik, Matjaž: Knjižna in umetnostna zapuščina grofov Zabeo v dvorcu Fala. *Umetnostna dediščina plemstva v času njegovega zatona: transformacije, prenosi, reinterpretacije* (ur. Tina Košak). Ljubljana: ZRC SAZU, 2023, str. 481–524.

Hövelmann, Katharina: *Bauhaus in Wien? Möbeldesign, Innenraumgestaltung und Architektur der Wiener Ateliergemeinschaft von Friedl Dicker und Franz Singer*. Wien, Köln: Böhlau Verlag, 2012.

Hozjan, Andrej: Maribor v prvih desetletjih po pridobitvi škofije. *Studia Historica Slovenica*, 10, 2010, št. 2–3, str. 357–397.

Koren, Mirjana in Bevc Varl, Valentina: Predmeti rodbine Pahernik v zbirki Pokrajinskega muzeja Maribor. *Skromnost, prijaznost in dobrota: štirje rodovi rodbine Pahernik iz Vuhreda* (ur. Alenka Verdinek). Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej, 2018, str. 152–157.

Koren, Mirjana: Dvorec Viltuš, letna rezidenca Eduarda Lannoyja. *Museoeurope: Evropa v času Franza Liszta* (ur. Valentina Bevc Varl in Oskar Habjanič). Pokrajinski muzej Maribor: 2016, str. 123–124 (elektronski zbornik: https://museum-mb.si/wp-content/uploads/2022/09/MuseoEurope_2016.pdf).

Koren, Mirjana: Kredenca. *Dediščinski horizonti: 120 let Pokrajinskega muzeja Maribor* (ur. Oskar Habjanič). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2023, str. 169.

Koren, Mirjana: *Kulturna dediščina mizararskih delavnic*. Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2018.

Koren, Mirjana: Ob 120-letnici Pokrajinskega muzeja Maribor. *Dediščinski horizonti: 120 let Pokrajinskega muzeja Maribor* (ur. Oskar Habjanič). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2023, str. 14–27.

Koren, Mirjana: Stol z naslonili za roke. *Dediščinski horizonti: 120 let Pokrajinskega muzeja Maribor* (ur. Oskar Habjanič). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2023, str. 329.

Koren, Mirjana: Vitriška omara. *Dediščinski horizonti: 120 let Pokrajinskega muzeja Maribor* (ur. Oskar Habjanič). Maribor: Pokrajinski muzej Maribor, 2023, str. 283.

Koren, Mirjana: Začetki industrializacije mizarstva v Mariboru. *Kronika* 66, 2018, št. 2, str. 253–264.

Kranjc, Boris: Izumirajoča obrt in njeni mariborski zastopniki. *Nova obzorja* 4, 1951, št. 5, str. 329–330.

Leuchs Adressbuch für Industrie, Handel und Gewerbe. Nürnberg: Verlag von C. Leuchs & Co., 1912.

Mahl, Tobias: Die »Arisierung« des Hofmöbelfabrik Ballin in München. *München arisiert: Entrechnung*

und Enteignung der Juden in der NS-Zeit (ur. Angelika Baumann, Andreas Heusler). München: Verlag C. H. Beck, 2004, str. 54–70.

Oman, Drago: Ob šestdesetletnici muzejskih zbirk v prostorih mariborskega mestnega gradu. *Argo* 42, 1999, št. 1, str. 9–17.

Veronik, Aleksander: Grof Alfons Zabeo. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77 (n. v. 42), 2006, št. 4, str. 46–90.

ELEKTRONSKI VIRI

Gedenken an den 9. November 1938:

Familie Ballin, Promenadenplatz 9, Die Hofmöbelfabrik Ballin: https://www.gedenken9nov38.de/gedenkakt-im-alten-rathaus/familie-ballin/?utm_source=chatgpt.com

Geni:

Josef Quittner https://www.geni.com/photo/view/600000009644886686?album_type=photos_of_me&photo_id=6000000014866107007 [18. II. 2025].

Icollector:

Moritz Ballin: https://www.icollector.com/MORITZ-BALLIN-M-nchen_i5235638

Münchener Stadtmuseum, Sammlung online:

Möbelfabrik M. Ballin: https://sammlungonline.muenchener-stadtmuseum.de/objekt?tx_so_displayso%5Baction%5D=show&tx_so_displayso%5Bobjekt%5D=1922&tx_so_displayso%5BoriginUid%5D=6566&cHash=583fo216f836d-287ca0f3514b57d3789

SUMMARY

The Maribor Regional Museum Collection: Selected Pieces of Furniture and Their Makers

The article opens by outlining the criteria applied in the early collecting of historic furniture at the Maribor Regional Museum and its institutional predecessors. It then presents information on the makers of eight pieces of furniture, including those recorded in the original inventory book as well as those whose authorship was attributed on the basis of research from written sources and visual material. In addition to six documented makers, two pieces of furniture from the museum collection were attributed to three masters during the course of the study. The article is limited to craftsmen who established their workshops in the second half of the nineteenth century. The museum furniture pieces associated with these makers are discussed in greater detail.

The Bavarian upholsterer and interior decorator Moritz Ballin (1839–1914) developed his furniture factory into the most important furniture manufacturing enterprise in Munich. In 1896 he signed a sketch for the interior design of Viltuš Manor. This prompted further research, which led to the conclusion that a corner sideboard from Viltuš, commissioned by the entrepreneur Jakob Badel Jr., can be attributed to him. Within the Austro-Hungarian Empire, Franz Wiesauer (1833–1904) established a workshop in a suburb of Gmunden in Upper Austria, producing furniture for noble and bourgeois clientele. His Neo-Renaissance salon table dating from about 1900, formerly owned by the landowner and mayor of Vuhred, Franjo Pahernik, is preserved in the furniture collection of the Regional Museum Maribor.

In Vienna, the brothers Josef (c. 1841–1916) and Leopold (1847–1892) Quittner furnished private residences, public buildings and gardens with products manufactured in their metal furniture factory. A metal children's bed from the early twentieth century, one of the few metal objects in the museum's furniture collection, is attributed to their workshop. In Styria, the joiner Johann Theodor Lacher (1838–1882) established a large workshop in Maribor and furnished bourgeois and noble residences with his unique works. The collection includes his historicist display cabinet from about 1880, made for the storage of weapons belonging to the Zabeo counts of Fala Manor.

Born in Carinthia, the turner August Ernst Blaschitz (1862–1920) produced in his Maribor workshop a Neo-Renaissance boot jack, most likely included in the museum's furniture collection on account of its masterful lathe-turned execution. Also active in Maribor was the joiner Ferdinand Potočnik (1872–1944), originally from what is today Lovrenc na Pohorju, who founded a factory for architectural joinery, enhancing architecture while equipping it with sophisticated residential furniture. His Neo-Renaissance armchair, produced between 1900 and 1902, is preserved in the collection.

The sculptor, turner, woodcarver and joiner Alojz Rath (1879–1959), who relocated to Maribor from Wels in Upper Austria, produced furniture for churches, public buildings, hospitality venues, shops and private residences. Preserved in the museum is his Neo-Renaissance and Art Deco writing desk from 1939, commissioned by Emil Ripper, co-owner of a Maribor-based silk textile factory. In Teharje near Celje, the joiner Martin Stojan Jr (1874–1968) was active, producing predominantly architectural joinery rather than residential furniture. Among the rare examples of his work preserved in the collection of the Maribor Regional Museum is a bed ensemble from the early twentieth century.

Through their works, the craftsmen discussed contributed to the diversity of the furniture collection of the Maribor Regional Museum, which today serves as a valuable educational resource.